

СТВОРЕННЯ БУФЕРНИХ ПАРКІВ: ЛІСВИНИЧІЙ ТА МІСТОБУДІВНИЙ АСПЕКТИ

О.М. Романець, кандидат сільськогосподарських наук
Національний університет біоресурсів і природокористування України

Проаналізовано етапи формування та сучасний стан комплексної зеленої зони Києва та її складових. Виявлено проблемні райони із недостатнім розвитком парків та скверів і з лісопарковими територіями, що зазнають значних рекреаційних навантажень. Показано можливість оптимізації рекреаційного навантаження та покращення лісвиничих і екологічних показників лісопаркових насаджень шляхом організації буферних парків, підвищення рекреаційної ролі лісопарків при розробці містобудівної документації.

Вступ. На певному етапі розвитку місто вступає в антропогенні стосунки з навколишнім середовищем: зменшується площа зелених насаджень, лісові й лісопаркові ландшафти замінюються урбанізованими, посилюється рекреаційний та інші види антропогенних впливів на природні території. Пошук певного балансу між природним і урбанізованим середовищем, формування комплексних зелених зон міст, які виконують важливі екологічні й архітектурно-планувальні функції свідчить про якість новий поступ суспільства.

Питанням формування комплексних зелених зон міст присвячено наукові праці В.П. Кучеракова [4,5], О.О. Лятева [6], С.А. Тенісрука [1,2], А.А. Молчанова та ін. Розроблено ряд нормативних документів та методик з лісовпорядкування та ведення господарства в зелених зонах [3, 10]. Впроваджуються галузеві програми та наукові дослідження щодо оптимізації функціонування та можливості розширення територій зелених насаджень різного призначення, покращення їх санітарного стану [8, 9].

Слід зазначити, що перший десятирічний план комплексного озеленення Києва було розроблено у період післявоєнного відбудови міста (1956–1965 рр.). Реалізація цього масштабного проекту (6709 га нових зелених масивів) забезпечила рівномірний розподіл зелених насаджень по території міста шляхом організації мережі парків, скверів, бульварів у кожному районі для покращення мікрокліматичних умов і організації відпочинку населення [11]. На зміну виборкових неорганізованих посадок дерев і кущів у парках, садах і лісопарках почалося ландшафтне формування паркових пейзажів з урахуванням природно-кліматичних, культурно-історичних умов та архітектурно-декоративних вимог. Створена система зелених насаджень стала основою розробки наступних проектів розвитку комплексної зеленої зони Києва.

Сьогодні зелена зона міста – це розгалужена мережа територій загальною площею близько 340 тис. га, що включає 127 парків, 406 скверів і 79 бульварів, а також міські ліси, до складу яких відносять лісопаркові масиви в межах міської

та ліси приміської зони. На жаль, останнім часом площі під зеленими насадженнями загального користування, особливо в центрі міста, різко зменшуються, що призводить до нерівномірності забезпечення жителів столиці цим видом ресурсів та більшого залучення до рекреаційного використання міських лісів.

Матеріали і методика досліджень. Для висвітлення сучасного стану та перспектив розвитку зелених насаджень Києва різного функціонального призначення використано дані інвентаризації зелених насаджень КО "Київзеленбуд", проаналізовано "Програму комплексного розвитку зеленої зони Києва...", існуючі нормативні документи, а також матеріали Генерального плану розвитку Києва до 2020 р. та Генерального плану розвитку Києва і його приміської зони, що розробляється. Детально вивчено стан буферного парку "Виноградар" за лісовпорядковою документацією та проведеними натурними обстеженнями основних і дубових насаджень, оцінено рівень благоустрою території.

Результати дослідження та їх обговорення. Одним з кроків містобудівної та екологічної політики Києва впродовж останніх 10 років, який має вагоме наукове підґрунтя з боку лісвиничої галузі, є створення буферних парків. Відповідно до Правил утримання зелених насаджень у населених пунктах України (Наказ № 105 від 10.04.2006 р.) та Положення про створення та утримання буферних парків (Рішення Київради № 172/263 від 9.03.2006 р.), буферний парк (як різновид лісопарку) – це впорядкована частина території лісу населеного пункту, розташована на межі міста з лісом, призначена для вільного короткотривалого відпочинку, організована шляхом поступової реконструкції до певної ландшафтно-планувальної системи (з максимальним збереженням існуючої природного середовища) і являє собою комплекс, що поєднує рекреаційні, архітектурно-художні, санітарно-гігієнічні, пізнавальні та лісогосподарські функції. Площа буферного парку становить 5 га і більше, в залежності від потреби прилеглої до нього житлового масиву та рекреаційного навантаження на територію лісу. В таких парках облаштовують спортивні майданчики, водні станції, заклади громадського харчування, пікнікові галвини; адміністративно-господарські будівлі, пов'язані з утриманням парку, туалети; малі архітектурні форми; мережу стежок і доріг.

Об'єктивною передумовою виникнення буферних парків стало, в першу чергу, намагання вирішити містобудівні проблеми – недостатнє забезпечення населення зеленими насадженнями загального користування та відсутність організованих територій для відпочинку. З лісвиничої точки зору такий підхід дозволив би попередити рекреаційну дитрецію лісопаркових насаджень, прилеглих до житлової забудови, покращити їх санітарний стан та усунути заміщення.

Розглянемо містобудівні аспекти створення буферних парків у Києві. Згідно даних КО "Київзеленбуд", станом на 2010 р. в місті нараховувалося 5306,5 га зелених насаджень загального користування (парків, скверів, бульварів), а забезпеченість ними населення становила 19,5 м²/люд.¹. Значні коливання показника (від 6,02 до 41,88 м²/люд.¹) свідчать про неоднакову доступність зелених насаджень для жителів різних районів міста. Найменша кількість зелених насаджень на 1 жителя знаходиться у Святошинському, Солом'янському, Подільському та Дарницькому районах, в яких цей показник значно нижче нормативного (20,9 м²/люд.¹). Забезпеченість киян лісами в межах міста складає в середньому 124,12 м²/люд.¹.

Формування буферних парків, передбачене містобудівною документацією,

включає 17 об'єктів у 7 районах Києва загальною площею 1806,3 га. Перспективний стан забезпеченості зеленими насадженнями загального користування за умов реалізації проекту створення буферних парків подано в табл. 1.

Формування парків "Червоної зупин" та "Бортнич" на землях Микільського лісництва (341,0 га) дозволить створити умови для відпочинку жителів Дарницького району. Ще п'ять парків в межах Святошинського лісопаркового господарства площею 500,1 га, найбільшим з яких є "Біличанський ліс" (214,7 га), призначені для киян, які проживають у Святошинському та прилеглих до нього районах.

Загалом буферними парками буде охоплено 5,3% лісопаркових територій, що свідчить про можливість збільшення їх площі в майбутньому, пропорційно до зростання чисельності населення міста. Звичайно, в першу чергу розглядаються лісові насадження, розташовані в межах 1–2 класу пішохідної доступності та ті, що мають зручне транспортне сполучення. Виключення становлять природо-

охоронні території, які потребують обмеження рекреаційного використання.

На жаль, вирішити проблему дефіциту озеленених територій загального користування за рахунок створення буферних парків неможливо в районах, які не межують з лісопарками (Солом'янський, Печерський, Шевченківський), що потребує надзвичайно обережного ставлення до реалізації будь-яких містобудівних рішень в їх межах, відмови від ущільнення забудови та, за можливості, використання додаткових видів озеленення (дахові, вертикальні, контейнерні тощо).

Для виявлення якісних відмінностей між лісопарком, міським та буферним парками, необхідно проаналізувати доступність рекреаційні навантаження, передбачені нормативною документацією, що суттєво відрізняються, відповідно до категорій зелених насаджень та їх функціонального використання (табл. 2).

Зуважимо, що буферні парки за формою організації та інфраструктурою привірюються до парків короткотривалого відпочинку, тобто передбачають одно-

Таблиця 2. Допустимі рекреаційні навантаження на зелені насадження^а

Категорія зелених насаджень	Рекреаційне навантаження, люд./га ^б
Міські парки	100
Парки зон тривалого відпочинку	70
Парки-екстрорти	50
Парки короткотривалого відпочинку	20
Лісопарки	10
Ліси	1-3

^а за даними ДІБН 36040977

часне комфортне перебування 20 відвідувачів на одиницю площі.

У межах Києва частково реалізовано проект буферного парку "Виноградар" в Подільському районі площею 156,3 га. Ця територія межує з житловим масивом "Виноградар" і активно використовується для відпочинку (рис.). Проаналізуємо лісвиничо-екологічні особливості створення буферних парків на прикладі

зазначеної території. Відповідно до проекту, буферний парк "Виноградар" створюється в межах лісових площ Пуца-Водичко лісництва Святошинського лісопаркового господарства (ка.140–143, частково 128–131). За даними попереднього лісовпорядкування (1999 р.) лісові насадження характеризуються переважанням дубових і дубово-соснових лісів, в умовах свіжого складного суботру та сос-

Таблиця 1. Забезпеченість озеленими територіями загального користування

Район	Площа зелених насаджень загального користування, га		Прогнозна забезпеченість населення, м ² /люд. ^а	
	без урахування буферних парків	з урахуванням буферних парків	без урахування буферних парків	з урахуванням буферних парків
Голосіївський	1179,91	1215,91	28,68	29,55
Дарницький	520,9	861,9	11,93	19,74
Деснянський	691,93	1220,93	18,36	32,43
Дніпровський	1231,01	1270,01	33,80	36,94
Оболонський	578,04	690,24	14,41	17,20
Печерський	443,23	443,23	25,95	25,95
Подільський	303,34	459,64	13,76	20,86
Святошинський	261,75	761,85	7,42	21,60
Солом'янський	346,3	346,3	10,22	10,22
Шевченківський	530,9	530,9	18,92	18,92
Всього	6086,61	7800,91	18,26	23,41

Рис. Буферний парк "Виноградар" (Пуца-Водичке лісництво)

нових, сосново-дубових й березових в свіжесуборевих. Деревостани більшості належать до VIII–X класів віку, проте зустрічаються й перестиглі насадження.

Всі ділянки знаходяться в межах I класу пішоходної доступності, відносяться до 2–3 класів стійкості з виявленими 2–3, а подекуди й 4 ступенями рекреаційної дитресії. За особливостями ландшафту домінує група деревостанів горизонтальної змінності з добре розвиненим підліском. Разом з тим, близько 80% лісових виділів характеризуються наявністю сухостою, захарашеністю, пошкодженням ентомошкідниками та забрудненням побутовим сміттям.

Сучасний стан цієї частини Пуща-Водицького лісу значно покращений. У парку добре організовано мережу стежок, є зона для пікніків, спортивна і дитяча площадки, широкі алеї зі встановленими урнами та лавочками, шопрада не освітлені. В цілому, проведені заходи дозволили регулювати потоки відпочиваючих та оптимізувати рекреаційне навантаження. В результаті маршрутних спостережень значного засмічення побутовим сміттям не виявлено, сухостійні дерева, захарашеність також своєчасно видаляються, що полегшує боротьбу з ентомошкідниками. Звичайно, частина території ще потребує заходів з прорідження підліску захвату дерев від механічних пошкоджень, формування різних груп лісопаркового ландшафту, декоративних галявин для підвищення комфортності відпочинку і забезпечення природного розвитку деревостанів та інших

компонентів лісового біогеоценозу.

Висновки

1. Створена більш ніж півстоліття тому комплексна зелена зона Києва, незважаючи на наукову обґрунтованість та архітектурно-планувальну вишарпаність, не відповідає потребам сучасного міста і вимагає вдосконалення.

2. Показник забезпеченості зеленими насадженнями загального користування, який коливається від 6,02 до 41,88 м²/люд¹ (тобто більш ніж у сім разів), свідчить про відчутний дефіцит зелених насаджень у багатьох районах міста та нерівномірність їх розподілу.

3. Подолуючи у своїй структурі паркові й лісопаркові ландшафти, буферні парки можуть стати повноцінними елементами системи зелених насаджень загального користування сучасного міста.

4. Створення в Києві 17 буферних парків площею 1806,3 га на основі правильного планування 5,3% території лісопарків та розвитку паркової інфраструктури дозволить оптимізувати та збільшити допустиме рекреаційне навантаження на лісові насадження (з 3 до 20 люд.га⁻¹).

5. Результатом реалізації проекту буферного парку "Виноградар" є покращення еколого-лісівничих показників насаджень (зменшення захарашеності, засміченості, пошкодження дерев ентомошкідниками), а також урівноманітнення лісових ландшафтів зі збільшенням частки напіввідкритих, яким притаманна більша привабливість та рекреаційна цінність.

Література

1. Гісиряк С.А., Гайдарова Л.И. Охрана лесных экосистем. – К.: Урожай, 1984. – 200 с.
2. Гісиряк С.А., Ниянчик М.С., Возняк Р.Р. Рекреационное использование лесов. – К.: Урожай, 1987. – 245 с.
3. Ковтун В.П. Особенности лесостроительства зеленых зон. – М.: Гослесбумиздат, 1962. – 138 с.
4. Кучеравый В. А. Зеленая зона города. – К.: Наукова думка, 1961. – 248 с.
5. Кучеравый В.П. Оселенения населенных мест. – Львів: Світ, 2008. – 456 с.

6. Лаптев О.О. Экологична оптимізація біогеоценотичного покриття в сучасному ґроболадшафті. – К.: КНУ ім. Тараса Шевченка, 1998. – 206 с.
7. Молчанов А. А. Состояние и охрана пригородных лесов. – М.: Лесн. пром-сть, 1977. – 80 с.
8. Оптимізація лісової структури деревостанів лісопарків міста Києва. Тк екологічної, природоохоронної та оздоровчої ролі у навколишньому середовищі й піднесенні технічної якості деревини. Звіт про науково-дослідну роботу. – К.: КО "Київзеленбуд", 2007. – 199 с.
9. Програма комплексного розвитку зеленої зони м. Києва до 2010 р. та концепція формування зелених насаджень в центральній частині міста / Т.М. Бойко, С.А. Дожев, Т.В. Мешнікова та ін. – К., 2005. – 156 с.
10. Методика визначення показників рекреаційної характеристики земель / Держ. ком. лісового господарства. "Українрепсорт". – Ірпін, 2000. – 19 с.
11. Шулькевич М. М., Дмитренко Т. Д. Киев: Архитектурно-исторический очерк. К.: Будильник, 1982. – 386 с.

АННОТАЦІЯ

Романець О. Н. Створення буферних парків: еколого-лісівничий і збудовничий аспекти // Біоресурси і природокористування. – 2012. – 4, № 5-6. – С. 106-111.

Проаналізовано етапи формування лісової структури і збудовничий аспекти комплексної зеленої зони Києва в її складових частин. Виявлено проблемні райони з недостатнім розвитком парків і скверів, а також лісопарковими територіями, подороженими рекреаційним навантаженням. Показано можливість оптимізувати рекреаційну навантаження та урівноманітнення лісових ландшафтів і екологічними показниками лісових насаджень шляхом організації буферних парків, підвищення рекреаційної ролі лісопарків при розробці територіальної документації.

SUMMARY

O. Romanets. Creation of buffered parks: silvicultural and urban planning aspects // Biological Resources and Nature Management. – 2012. – 4, № 5-6. – P. 106-111.

The stages of formation and present condition of Kyiv's complex green zone and its components are analyzed. The problem of areas with insufficient development of parks and squares and also forest-park territories given recreational loadings are revealed. The possibility of optimization of recreational loading and improvement of silvicultural and ecological indicators of forest-park plantings by the organization of buffered parks, increase of recreational role of forest-park by developing of urban planning documentation is shown.